

Kuriranje sodelovanj med obrtniki in oblikovalci

Cvetka Požar in Maja Vardjan¹

Povzetek

V prispevku predstavlja proces sodelovanja med obrtniki in oblikovalci, ki sva ga kurirali v okviru projekta *Made In: Pripovedi obrti in oblikovanja*. Evropski projekt je v sodelovanju šestih partnerjev potekal med letoma 2018 in 2021 v štirih državah, na Hrvaškem, v Srbiji, Sloveniji in Avstriji.

Made In je platforma, ki združuje raziskovanje, oblikovanje in dediščino ter spodbuja sodelovanje in izmenjavo znanja med tradicionalnimi rokodelci in sodobnimi oblikovalci. Z raziskavami lokalnih obrti, delavnicami in rezidencami ter s promocijo idej smo v več kot dveh letih sodelovanja povezali obrtnike, oblikovalce in ljudi različnih poklicev pri zastavljanju aktualnih vprašanj v zvezi z dediščino in produkcijo v današnji družbi.

V zadnjih desetletjih se zanimanje za obrt in tradicionalne tehnike izdelovanja v oblikovanju, arhitekturi in umetnosti povečuje, hkrati pa narašča tudi interes uporabnikov. Razlogov za to je veliko, od pretirane industrializacije in globalizacije do vedno večje digitalizacije vsakdanjega življenja. Za oblikovalce delovanje na področju obrti in rokodelstva pomeni priložnost, da so v stiku s primarnimi surovinami, z materialom in ročnimi tehnikami proizvodnje; za uporabnika pa to pomeni vrednoto in možnost izbire izdelka s poreklom in zgodbo.

Oblikovalci in arhitekti se ukvarjajo z obrtjo na različne načine. Večinoma gre za poudarjanje tradicionalnih veščin in tehnik, malo pa je projektov, ki raziskujejo potencial rokodelstva pri reševanju širših družbenih, političnih in okoljskih vprašanj. Nas je zanimalo slednje: širši pomen rokodelstva za današnjo družbeno realnost.

Ključne besede: dediščina, kuriranje, oblikovanje, obrt, rokodelstvo, sodelovanje

1 Cvetka Požar, doktorica razvoja in teorije oblikovanja, univ. dipl. umetnostna zgodovinarica, muzejska svetnica, Muzej za arhitekturo in oblikovanje, cvetka.pozar@mao.si; Maja Vardjan, univ. dipl. arhitektka, muzejska svetovalka, Muzej za arhitekturo in oblikovanje, maja.vardjan@mao.si.

Summary

In this article, we present the process of cooperation between craftspeople and designers, which we curated as part of the project *Made In: Crafts and Design Narratives*. The European project, in cooperation of six partners, took place between 2018 and 2021 in four countries, Croatia, Serbia, Slovenia and Austria. *Made In* is a research, design and heritage platform that proposes new collaborative practices and knowledge exchange between the traditional craftspeople and contemporary designers. Through research into local crafts, workshops and residencies, and the promotion of ideas, we have connected craftspeople, designers and people from different professions in more than two years of a collaborative process in asking current issues related to heritage and production in today's society.

Interest in crafts and traditional manufacturing techniques in architecture, design and the arts is known to be increasing. There are many reasons for this, from excessive industrialization and globalization to the digitalization of everyday life. For designers, contact with crafts and handicrafts means an opportunity to be in touch with raw materials, materials and manual production techniques; for the user, this signifies a value and the possibility of choosing a product with an origin and a story.

There are different ways in which designers and architects deal with crafts. It is mostly about highlighting traditional skills and techniques, but there are only a few projects that explore the potential of handicrafts in addressing broader social, political and environmental issues. We were interested in the following: the broader significance of handicrafts for today's social reality.

Keywords: heritage, curating, design, crafts, handicrafts, collaboration

V prispevku predstaviva proces sodelovanja med obrtniki in oblikovalci, ki sva ga kurirali v sklopu projekta *Made In: Pripovedi obrti in oblikovanja*. Evropski projekt je v sodelovanju s šestimi partnerji med letoma 2018 in 2021 potekal v štirih državah: Hrvaški, Srbiji, Sloveniji in Avstriji. Partnerji so bili: skupina zagrebških oblikovalk, ki deluje v neodvisnem oblikovalskem kolektivu Oaza in so tudi pobudnice projekta; dva muzeja, varuha dediščine, zagrebški Muzej za umetnost in obrt in ljubljanski Muzej za arhitekturo in oblikovanje, ki se aktivno ukvarja s sodobno oblikovalsko in arhitekturno produkcijo; združenje Werkraum Bregenzerwald iz Avstrije, ki deluje na presečišču obrti in njene prezentacije; neodvisni kulturni organizaciji iz Beograda: Nova Iskra in Mikser Festival. V Sloveniji se je projektu kot partner pridružil še Center za kreativnost.

Made In je platforma, ki združuje raziskovanje, oblikovanje in dediščino ter spodbuja sodelovanje in izmenjavo znanja med tradicionalnimi obrtniki in sodobnimi

oblikovalci. Z raziskavami lokalnih obrti, delavnicami in rezidencami ter s promocijo idej smo v več kot dveletnem sodelovalnem procesu povezali obrtnike, oblikovalce, kustose in teoretike pri zastavljanju aktualnih vprašanj, povezanih z dediščino in produkcijo v današnji družbi.

Partnerji smo že od začetka projekta, vsak v svoji državi, delovali kot zbiralci in arhivarji snovnega znanja. Sprva skozi mapiranje rokodelcev v lokalnem okolju, nato kot posredniki med oblikovalci in rokodelci na delavnicah in rezidencah ter naposled kot kustosi razstave *Made In: Pripovedi obrti in oblikovanja*, ki je rezultat tega dvoletnega procesa. Z razstavo smo želeli sprožiti razpravo o odnosu med oblikovanjem in obrtni, pa tudi o širši tematiki ohranjanja znanj, vlogi tehnologije v proizvodnem procesu, trajnostni proizvodnji, materialnih in lokalnih virih itd.

Fotografija 1: Predstavitev arhiva obrti na razstavi v Muzeju za arhitekturo in oblikovanje. Luka Karlin, Ljubljana, 2020.

Razstava in njena spletna stran (www.madein-platform.com) sta razdeljeni na dva dela. Prvi je arhiv obrti, ki predstavlja izbor štiridesetih nosilcev znanja in njihovih tradicionalnih obrti iz Hrvaške, Slovenije, Avstrije in Srbije, dokumentiranih na podlagi intervjujev in fotografij, ter pojasnjuje njihov izvor, zgodovino, materiale, orodja, tehnike, postopke in ključne izdelke. Začetni izbor rokodelcev – deset iz vsake države – ni širok, je pa reprezentativen za položaj lokalnih obrti v teh državah. Drugi segment in bistveni del

razstave so tako-imenovane pripovedi obrti in oblikovanja. Predstavljajo osem posebnih pripovedi, ki so v obdobju dveh let ločeno nastajale v vsaki državi posebej, osredotočene na vprašanja, povezana s kontekstom lokalne proizvodnje. Nastale so na delavnicah in rezidencah, ki so potekale v sodelovanju med poklicnimi oblikovalci in rokodelci, predstavljene pa so v različnih formatih in medijih. Kuratorski koncept temelji na pristopu oblikovalcev k lokalnemu kontekstu ter na podobnostih v njihovem preteklem delu in področju delovanja, kar je bil tudi najpomembnejši kriterij za izbor sodelovanj.

Opazanja o stanju rokodelstva v Sloveniji na temelju izbora desetih rokodelcev

Rokodelstvo se v Evropi že skoraj dve desetletji, od srede devetdesetih let dvajsetega stoletja, ponovno oživlja, čeprav, kljub prevladi serijske, industrijske proizvodnje, nikoli ni povsem izginilo. Manj znano dejstvo je na primer, da je bilo spoštovanje tradicionalnih rokodelskih veščin ključno pri oblikovanju nove estetike izdelkov italijanskega oblikovanja v letih med 1945 in 1960 (Spark 1998: 59–69), v obdobju modernizma, ki je načeloma zavračal ročno izdelovanje.

Z industrializacijo v devetnajstem stoletju je rokodelstvo postopoma začelo izgubljati na pomenu. Na začetku dvajsetega stoletja je na to opozarjal Walter Benjamin (Harrod 1998: 1–4; Leslie 1998: 5–13), ki je videl povezavo med metaforično močjo starih veščin, kot sta tkanje in lončarstvo, in pripovedovanjem zgodb. Oboje naj bi industrializacija tudi ogrožala. A Benjamin ni bil nostalgičen, temveč je rešitev odkril v predmetih, kot so Duchampovi *readymade*, avtentična umetniška dela, ki so plod invencije neobremenjenega uma.

Projekt *Made In: Pripovedi obrti in oblikovanja* preizprašuje alternative rokodelstva danes, ko nekatere veščine izginjajo, njihovi nosilci nimajo naslednikov oziroma se tisti, ki vztrajajo pri tem, zaradi različnih razlogov s svojim delom težko preživljajo. Arhitekt Nicolas Coeckelberghs iz bruseljskega arhitekturnega biroja BC Architects² izpostavlja, da želi biti kot arhitekt vključen v celoten proces gradnje. BC Architects iz uporabljenih gradbenih materialov ali zemljine ob izkopih pri gradnji izdelujejo zidake. Pri tem v kombinaciji s strojno obdelavo uporabljajo tudi tradicionalne tehnike izdelave. Celostni pristop nudi rešitev, ki vodi predvsem k bolj vzdržnemu načinu bivanja, kar bo (oziroma je že) v prihodnosti neizogibno. Eno od možnih rešitev za to arhitekti iz biroja BC Architects vidijo v kombinaciji rokodelstva in industrializacije. Tu morda lahko najdemo povezavo z omenjenim Benjaminovim poglobljenim razmišljanjem o rokodelskih veščinah, katerih rešitev v prihodnosti je videl v odprtosti za novo, za invencije, kot je na primer serijsko

2 Povabili smo ga, da je predaval v sklopu delavnice *Made In*, ki je pod vodstvom oblikovalca Lukasa Wegwertha potekala v lončarski delavnici Urbana Magušarja v Radovljici septembra 2019.

izdelana straniščna školjka, ki z intervencijo umetnika, postavljena v nov kontekst, postane umetniško delo. Analogija v sedanjosti gre predvsem v smeri spremembe pogleda na nekaj, kar lahko omogoči preživetje nečemu, kar morda nima več razloga, da bi obstajalo, a ima hkrati določene, za prihodnost pomembne vrednosti, za katere ne želimo, da izginejo. A obenem lahko najdemo tudi spremembo pogleda na to, kar izginja zaradi obsežnih sprememb, ki terjajo sistemske rešitve (pomanjkanje naravnih surovin zaradi podnebnih sprememb). Odprtost za najprej ali zgolj postavljanje vprašanj je lahko začetek v tej smeri.

Raziskava obrti je bila v Sloveniji fokusirana na celotno državo, v Avstriji na regijo, na Hrvaškem in v Srbiji pa na posamezne mestne četrti. Sodelujoči rokodelci so bili izbrani zaradi svojega izjemnega obrtniškega znanja, stopnje ogroženosti svoje obrti in njene reprezentativnosti za območje pa tudi zaradi svojega geografskega položaja.

Pri izboru rokodelcev za projekt *Made In* smo sicer izhajali iz tradicionalnih obrti, a smo skušali izbrati take, ki imajo potencial za prihodnost, ali take, s katerimi se ukvarjajo ljudje, ki iščejo nove priložnosti za razvoj svoje dejavnosti. Pri projektu so sodelovali čevljar Aleš Kacin (čevljarska delavnica AK Alojz Karner), kamnosek Beno Ogrin, čebelar Erik Luznar, posodar Franc Jaklič, izdelovalka slamnikov Joži Košak, rezbarka in izdelovalka škofjeloških kruhkov Petra Plestenjak Podlogar, umetnostni kovač Silvo Jelenc, lončar Štefan Zelko, oblikovalec keramike Urban Magušar in Pomelaj, zadruga za razvoj podeželja, ki se ukvarja s pletarstvom.

Fotografija 2: Čevljar Aleš Kacin v svoji delavnici. Luka Karlin, Žiri, 2019.

Fotografija 3: Posodar Franc Jaklič v svoji delavnici. Luka Karlin, Ribnica, 2019.

Skozi raziskavo smo zaznali določene skupne lastnosti, razlike in težave, ki opredeljujejo stanje rokodelstva v Sloveniji. Izstopajoča skupna lastnost je ustvarjanje na osnovi veščin in znanja, ki so ga rokodelcem predali predniki ali mojstri rokodelstva. Med temi nekateri zvesto sledijo tradiciji in ustvarjajo trajnostne izdelke, ki jih v življenjskem ciklu skoraj ni treba menjati. Drugi, sicer bolj redki, so tradicionalne pristope prilagodili tržnim zahtevam in s tem uspešno prodrli tudi izven Slovenije. Ostanajo še tisti, ki delajo na tradicionalen način, a se soočajo s pomanjkanjem naravnih surovin (npr. ličja nehibridnih sort koruze), ki so edini možni materiali za izdelavo tovrstnih izdelkov. Ta težava je nekatere med njimi primorala, da pospešeno iščejo nove, za to uporabne surovine.

Razvoj in napredek prinašata spremembe v družbi, s čimer pa se spreminjajo tudi potrebe. Danes skoraj nihče več ne rabi velikih lesenih, ročno izdelanih posod, ki so se včasih uporabljale za pripravo in shranjevanje živil. Že zdavnaj so jih nadomestile lažje, plastične posode. Zaradi vse bolj potrošniško naravnane življenjskega sloga tovrstni način shranjevanja živil izginja. Rokodelcev, ki bi jih izdelovali, ni več veliko, nekateri so se prilagodili potrošniško naravnane času in svoje vrhunske izdelke spremenili v dekorativne miniaturre. Temu so prilagodili tudi način izdelave, saj tak izdelek brez uporabe lepila ni obstojen. Rokodelske veščine, sama

izdelava in načini rabe materiala so bili v preteklosti dostikrat odraz sobivanja z naravo. S prakso pridobljene veščine so omogočale kakovostne in v veliki meri tudi trajnostne izdelke. Šlo je za razumevanje materiala, samega procesa dela in nenazadnje tudi za iskrenost pri sami izdelavi.

Fotografija 4: Pomelaj, zadruga za razvoj podeželja. Luka Karlin, Velika Polana, 2019.

Projekt *Made In* je ponudil priložnost, da smo si lahko zastavljali številna vprašanja: kaj je namen sodelovanja med rokodelci in oblikovalci? Kaj to omogoči? Nadaljevanje obrti ali morda celo obstoj na trgu? Ali še kaj več? Morda tudi oza-veščanje o smotrnejši izrabi virov, rabi lokalnih materialov in okolju prijaznem načinu izdelave?

Nove kulture izdelovanja

V zadnjih desetletjih se zanimanje za obrt in tradicionalne tehnike izdelovanja v oblikovanju, arhitekturi in umetnosti povečuje, hkrati pa narašča tudi interes uporabnikov. Razlogov za to je veliko, od pretirane industrializacije in globalizacije do vedno večje digitalizacije vsakdanjega življenja. Za oblikovalce delovanje na področju obrti in rokodelstva pomeni priložnost, da so v stiku s primarnimi surovinami, z materialom in ročnimi tehnikami proizvodnje; za uporabnika pa to pomeni

vrednoto in možnost izbire izdelka s poreklom in zgodbo. Vrednost ročnega dela se spreminja tudi v luči globalnega izkoriščanja delovne sile, kar mnoge ustvarjalce usmerja v humanizacijo procesov izdelovanja in posledično v kontekstualizacijo odgovornejšega življenjskega sloga (Edelkoort 2014: 70). Pri tem je seveda pomembno, kje, kako in zakaj je bil izdelek, ki ga uporabljamo, narejen. V knjigi *Design as an Attitude* avtorica in kritičarka Alice Rawsthorn širok nabor projektov, ki povezujejo principe ročnega dela in tradicionalnih obrti z oblikovanjem, razvršča v dve kategoriji: na tiste, ki strateško uporabljajo rokodelsko simboliko in tehnike, ter tiste, ki idejo rokodelstva obravnavajo konceptualno in antropološko ter se skozi raziskovanje procesov ročne izdelave ukvarjajo s socialnimi, političnimi in okoljevarstvenimi problematikami (Rawsthorn 2018: 38–49). Nas je zanimalo slednje: širši pomen rokodelstva za današnjo družbeno realnost.

Vnaprej določena metodologija projekta je narekovala, da partnerji za rezidenco in delavnico izberemo oblikovalce iz tujine, ki naj bi iz nabora lokalnih obrtnikov izbrali tiste, s katerimi želijo razvijati projekte. K sodelovanju smo povabili oblikovalce, za katere je jasno, da množična industrijska proizvodnja v njihovem delovanju ne igra več velike vloge. Njihov fokus je usmerjen v lokalne produkcije, omejene serije in projekte »naredi sam«, ki raziskujejo nove načine ustvarjanja, izdelovanja, financiranja in distribuiranja izdelkov. Vendar večina ustvarjalcev, katerih delovanje temelji na ročnem delu, izpostavlja predvsem izjemnost veščin in tehnik obrti, torej mojstrstvo izdelovanja, v okviru projekta *Made In* pa smo k sodelovanju želeli pritegniti tiste oblikovalce, ki svoje vračanje k obrti obravnavajo kot način oživljanja tradicionalnih znanj in hkrati lastne prakse, torej kot vir idej in še neodkritih invencij.

Pri vzpostavljanju slovenskega arhiva obrti smo se osredotočili izključno na tradicionalne obrti, ki pomenijo izjemno kulturno dediščino in hkrati odličen material za prevod v nove načine implementacije rokodelskega znanja in veščin. Obrti nismo obravnavali v smislu nostalgичnega obujanja oziroma iskanja izgubljenih idealov, ampak smo fokus usmerili na prožnostni potencial obrti in delovanje zunaj okvirov običajnega. Projekt torej kritično pristopa k fenomenu vedno večjega interesa oblikovalcev in uporabnikov za tradicionalno rokodelstvo in obrt, saj nismo promovirali ohranjanja tradicij za vsako ceno, nismo izpostavljali virtuoznosti in mojstrstva zaradi mojstrstva samega, ampak smo ga povezali z inovativnim mišljenjem – tako rokodelcev kot oblikovalcev – in poskušali razviti nove, sveže pripovedi.

Potencial lokalnega

Projekta, ki smo ju v okviru platforme *Made In* razvili v Sloveniji, izhajata iz dejstva, da danes ljudje praviloma nimamo več stika z izvornimi materiali, iz katerih so narejeni predmeti, ki jih vsakodnevno uporabljamo. Oblikovanje kot disciplina

se je razvilo z industrijsko revolucijo in množično proizvodnjo izdelkov, ki sta povezani s težnjo k vedno večji potrošnji in ekonomski rasti, kar vodi v pretirano industrializacijo z neskončno in nekontrolirano ekstrakcijo surovin iz naravnih virov. Pridobivanje surovin vpliva na uničevanje narave, kar nas je pripeljalo v današnjo krizno situacijo na globalni ravni. V iskanju alternativ obstoječim sistemom se pogosto obračamo k lokalnemu: od pridobivanja surovin, proizvodnje, distribucije in uporabe. Obrt, sploh tradicionalno rokodelstvo, je neizogibno povezana z lokalnimi materiali, saj so rokodelci uporabili to, kar je bilo v njihovi neposredni okolici, in ustvarjali trajnostne cikle v povezavi s surovinami. Tako rezidenca kot delavnica sta se ukvarjali z vprašanjem surovin in njihovim pridobivanjem ter izpostavljali vrednost obrti skozi material, s katerim je neposredno povezana. Kot pravi oblikovalec Lukas Wegwerth, so ti načini delovanja danes bolj pomembni kot kadarkoli. Raziskovati moramo temeljne metode, na katerih temeljijo obrti, da izboljšamo naše načine produkcije (po Wegwerth 2020: 356 v Borovnjak 2020).

Delavnica *Ustvarjanje podatkov, pridobivanje naravnih materialov in eksperimenti* je bila namenjena spoznavanju splošno prezrtega materiala – zemljine oziroma gline, ki je kot prvinski in vseprisoten naravni material ključno zaznamovala rokodelsko tradicijo. Interdisciplinarna skupina udeležencev, ki je bila izbrana na podlagi javnega poziva, je pod vodstvom oblikovalca Lukasa Wegwertha, lončarskega mojstra Urbana Magušarja in pa tudi arhitekta Nicolasa Coeckelberghsa k raziskovanju pristopila s pridobivanjem surovine v neposredni okolici, njenim procesiranjem in žganjem vzorcev. Pomemben vidik delavnice je bila izmenjava znanj in veščin med vsemi udeleženci, torej kolektivni napor v vseh fazah procesa, ki je obsegal tako fizično eksperimentiranje z materiali, kot tudi razprave o potencialu zemljine, ne le v smislu materialnih lastnosti, ampak tudi možnosti legalnega pridobivanja, ipd. Ko so udeleženci pridobili temeljno razumevanje in prediskutirali aktualna vprašanja, so se lotili eksperimentov, v katerih so v okviru natančno opredeljenega sklopa procesov uporabili lokalno pridobljene materiale. Na ta način so našli potencialne in prednosti, ki so večje kot pri kupljenih materialih. Kljub kratkemu času delavnice so prišli do rezultatov, ki kažejo na potencial zemlje kot relevantnega vira znotraj sedanjega diskurza o avtentičnosti materialov in okoljskih izzivih. Delavnica ni želela reševati problemov, ampak je želela postaviti okvir za eksperimentiranje s surovinami brez pričakovanja o ustvarjanju končnih izdelkov. Bistvo delavnice je bilo pridobiti izkušnje in sprejeti tudi neuspeh kot bistveni del procesa učenja.

Fotografija 5: Delavnica *Ustvarjanje podatkov*, pridobivanje materiala blizu Radovljice. Luka Karlin, bližina Radovljice, 2019.

Fotografija 6: Delavnica *Ustvarjanje podatkov*, testiranje uporabe zemljine, lončarska delavnica Urbana Magušarja. Luka Karlin, Radovljica, 2019.

Tudi projekt rezidence z naslovom *Razmerje*, v kateri sta oblikovalca iz studia Mischer+Traxler za sodelovanje izbrala kamnoseka Bena Ogrina, se ukvarja z vprašanjem surovin, vendar v smislu povezovanja materialov, iz katerih so narejeni predmeti, z njihovim virom. Projekt skozi obrtniške veščine in opredmetenje podatkov razkriva, kako zelo veliko kamnine je potrebno, da iz nje dobimo čisto kovino (in tudi druge materiale). S pomočjo Geološkega zavoda smo poiskali štiri kamnine, iz katerih pridobivajo kovino. Razmerja pridobljene kovine iz posameznih rud so različna in specifična glede na lokacijo nahajališča. Glede na te podatke sta oblikovalca zasnovala pet objektov kot tridimenzionalne diagrame, ki kažejo na to, koliko kovine dobimo iz kosa rudnine. Vsak predmet ima bazo enake velikosti, opremljen je s kovinskim elementom, ki razkriva, kolikšen delež kovine vsebuje določena kovinska ruda, in na tak način rudo poveže s kovino, pridobljeno iz nje. Tri milimetre debel kovinski element je vsakič velik prav toliko, kot bi bil kos materiala, ki bi ga dobili, če bi rudo predelali v kovino. Ti predmeti niso le funkcionalni predmeti, pač pa komunikacijska orodja, ki s pomočjo obrti in znanosti skrite podatke naredijo vidne in oprijemljive, zato jih je veliko lažje razumeti in vzpostaviti odnos do njih. Tovrstni pristopi vzpostavljajo transparentnost in drugačno vrednotenje predmetov v naši potrošniški kulturi.

Fotografija 7: Rezidenca *Razmerje*, oblikovalca Katarina Mischer in Thomas Traxler ter kamnosek Beno Ogrin. Luka Karlin, Vrhnika, 2019.

Fotografija 8: Rezidenca *Razmerje*, pohištveni elementi. Jure Horvat, Ljubljana, 2020.

Nabor tem, ki smo jih obravnavali v okviru projekta, je poleg preizpraševanja postopkov pridobivanja, izkoriščanja in obdelave materialov obsegal tudi grajenje skupnosti in družbenih omrežij v mestu, učenje praktičnih rokodelskih veščin, ki jih posedujejo rokodelci, ustvarjanje močnejših, dolgotrajnejših vezi med obrtniki in oblikovalci ter vprašanja ohranjanja znanja v odnosu do novih tehnologij. Projekt, ki se neposredno ukvarja s tem, kako lahko oblikovanje in nove tehnologije vplivajo na naš odnos do ohranjanja obrti, je *Glavnikarjeva zgodba*. Hrvaška rezidenca, na kateri so sodelovali belgijski oblikovalci iz studia *Unfold*, oblikovalec in filmar *Alexandre Humbert* ter glavnikar *Antun Penezić* iz Zagreba, zadnji glavnikar na Hrvaškem, ki se je upokojil brez naslednika, problematizira prenos znanja z mojstra na vajenca oziroma situacijo, ko se ta povezava prekine in je znanje (tako rekoč) izgubljeno. Muzeji, katerih naloga je ohranjati materialno dediščino, seveda ne morejo prevzeti rokodelčeve vloge, lahko pa poskušajo ohraniti znanje o njegovih postopkih, orodjih in delovnem prostoru. Po drugi strani pa nam sodobne medijske tehnologije in oblikovanje zagotavljajo orodja, s katerimi lahko ujamemo gibanje, zgodbo, poznavanje orodij, ki se uporabljajo v izdelovalskem procesu.

V kratkem filmu *Glavnikarjeva zgodba* sledimo pripovedi dveh izdelovalcev o tem, kaj nas lahko naučita. Prvi je gospod *Penezić*, drugi pa popolnoma nov robot (skupina je sodelovala s podjetjem *Brubotics*), ki je ustvarjen zato, da ga nasledi in se od njega nauči,

kolikor je le mogoče, da ohrani obrt in prepreči njeno izginotje. Del projekta so tudi intervjuji s strokovnjaki, robotikom, matematičarko, strokovnjakinjo za rokodelstvo in pa oblikovalcem, ki vsak s svojega zornega kota osvetljujejo ta način prenosa znanja. Res je, da robot težko posnema delo rokodelca. Njegova prednost je v ponavljanju gibov, a v procesu ne zaznava nepredvidenega in emocij, ki so pomemben del ustvarjanja. Po drugi strani pa odpor do invencij in novih tehnologij ni upravičen. Tanya Harrod, ki proučuje zgodovino obrti, v enem od štirih intervjujev z različnimi strokovnjaki, ki so komentirali razvoj projekta in bili predvajani kot integralni del razstave, izpostavlja, da je vidik dobesednega ohranjanja obrti neke vrste iluzija, ravno tako avtentičnost obrti. Obrt se je vedno adaptirala in sledila razvoju orodij in tehnik, saj bi sicer propadla.

Fotografija 9: Rezidenca *Glavnikarjeva zgodba*, glavnikar Antun Penezić. Studio Unfold, Zagreb, 2019.

Fotografija 10: Rezidenca *Glavnikarjeva zgodba*, robot Franka. Maja Kolar, Zagreb, 2019.

Zaključek

Prenos veščin, ki so v preteklosti omogočale sobivanje z našim okoljem, revitalizacija tradicionalnih tehnik in odkrivanje možnosti njihove alternativne uporabe je nekaj, kar lahko vodi k številnim rešitvam za prihodnost, ki jih je v današnjem svetu vsekakor treba iskati. K temu lahko pripeljejo sodelovanje, povezovanje in predvsem odprtost za sprejem znanja. Pridobljene izkušnje in znanje so lahko pot k drugim, novim ustvarjalnim procesom. Vendar morajo biti za to dojemljivi tako oblikovalci kot rokodelci ali kot pravi Alice Rawsthorn:

»Prihodnost obrti je lahko odvisna od njene sposobnosti, da sprejme elastičnost sodobne kulture s premišljenimi vdori v druge discipline, kot je oblikovanje, njen stari sovražnik, to že storilo.« (Rawsthorn 2018: 48)

Made In je bil namenoma zasnovan kot odprt, vendar kuriran proces povezovanja rokodelstva in obrti s sodobnim oblikovanjem. Šlo je za začasne, relativno kratke interakcije med oblikovalci in rokodelci, zato je bil projekt v veliki meri zastavljen kot eksperiment, ki je temeljil na izmenjavi znanj in izkušenj, sodelovanja so se razvijala skozi proces, ki je bil osvobojen običajnih delovnih razmerij in pa ciljev v smislu komercializacije produktov. Vprašanje o zaključku tega procesa je namenoma ostalo odprto.

Kljub raznolikim izhodiščem in pristopom imajo izbrani projekti skupni imenovalec, ki tako tradicionalne oblike izdelovanja kot oblikovalske procese obravnava s kritične pozicije sedanjega časa. Kot izpostavlja Richard Sennett, se odličnost rokodelca, obrtnika (in tudi oblikovalca) kaže v sposobnosti zastavljanja vprašanj, in ne le v iskanju rešitev na dane probleme:

»Dober obrtnik ali obrtnica rešitve uporablja tudi za odkrivanje novih ozemelj; v njegovi oz. njeni zavesti sta reševanje in iskanje problemov intimno povezana. Zato lahko radovednost za vsak projekt vpraša 'Zakaj?', pa tudi 'Kako?'.« (Sennett 2009: 11)

Ti dve temeljni vprašanji nove kulture izdelovanja izpostavita kot umski, in ne le zgolj ročni proces. In v tem so njihova moč, lepota in vrednost.

Reference

- BOROVNJAK, IVANA, MAJA KOLAR, KORALJKA VLAJO, CVETKA POŽAR, MAJA VARDJAN, MIRIAM KATHREIN IN RELJA BOBIĆ
2020 *Made In: Crafts – Design Narratives*. Zagreb, Ljubljana, Beograd, Andeslbuch: Museum of Arts and Crafts, Museum of Architecture and Design, Werkraum Brengenzerswald, Nova Iskra, Mikser.
- EDELKOORT, LIDEWIJ
2014 'Art d'eco.' V: *Formafantasma*. Hertogenbosch: Stedelijk Museum, s-Hertogenbosch in Uitgeverij Lecturis. Str. 69–72.
- HARROD, TANYA
1998 'Introduction.' *Journal of Design History* 11 (1): 1–4.

LESLIE, ESTHER

1998 ,Walter Benjamin: Traces of Craft.' *Journal of Design History* 11 (1): 5–13.

RAWSTHORN, ALICE

2018 *Design as an Attitude*. Zürich: JPR Ringier in Les Presses du Réel.

SENNETT, RICHARD

2009 *The Craftsman*. London: Penguin Books.

SPARK, PENNY

1998 ,The Straw Donkey: Tourist Kitch or Proto-Design? Craft and Design in Italy.' *Journal of Design History* 11(1): 59–69.